

УДК 343.37

І.Е. Лапінський, здобувач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІКО-КРИМІНАЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ «ТІНІЗАЦІЇ» ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу особливостей економіко-кримінологічного моніторингу як дієвого інструменту детінізації економіки, структурі та сутності такого моніторингу та застосування його як складової побудови організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки.

Статья посвящена анализу особенностей экономико-криминалистического мониторинга как действенного инструмента детенизации экономики, структуре и сущности такого мониторинга и применению его как складовой построения организационно-правовой инфраструктуры детенизации экономики.

The article is devoted to the analysis of the economic-criminal monitoring features as an effective instrument of economics to the structure and essence of such monitoring and its application as a component of law-managerial infrastructure creation of economics deshading.

Постановка проблеми. Як суспільне явище, «тіньова» економіка властива всім соціально-економічним системам, є неодмінною їх складовою. Для її визначення використовується досить широкий, але різноплановий, понятійний апарат: тіньова, іллегальна, підпільна, неврахована, нелегальна, неформальна, друга, чорна, неофіційна, паралельна, кримінальна, прихована тощо [6].

Суспільна небезпека функціонування «тіньової» економіки, передусім полягає в тому, що внаслідок цього порушується основна умова нормального функціонування економіки, перекручуються функції фінансово-господарської діяльності, зростає тіньове виробництво, прискорюється процес криміналізації економіки.

За даними МВС України, щорічний незаконний прибуток кримінальних структур становить близько 70 % прибуткової частини бюджету України. За допомогою світових фінансових систем злочинні організації щорічно легалізують від 500 млрд до 1,5 трлн дол США, а це 1,5-5 % валового світового продукту [2].

Процеси виводу економіки з тіні є дуже складними, але вкрай необхідними суспільству заходами.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням питань економіко-кримінологічного моніторингу присвячені наукові праці Поповича В. М., Дрьоміна В. М., Предборського В. А. та інших учених. Проте ряд аспектів проблеми практичного моніторингу потребують подальшого вивчення.

Пошук рішень щодо ефективної протидії діяльності злочинних угруповань у сфері економіки, розроблення методичних підходів щодо детінізації економічних процесів є завданням для наукового пошуку.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження можливостей протидії «тінізації» економіки та роль економіко-криміналістичного моніторингу в такому процесі.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що «моніторинг» (від латинського monitor – «спостереження», рівнозначного англійському – monitoring) ми розуміємо як постійне спостереження за організаційно-правовими та тіньовими процесами у сфері фінансово-господарських відносин, де об'єктами процесу можуть бути фінансово-господарські відносини у сфері виробництва, розподілу, споживання, зокрема відносини в галузях народного господарства, на підприємницьких, інвестиційних, кредитних ринках, на фондовому ринку, ринку нерухомості, ринку боргових зобов'язань, ринку гарантій, ринку цінних паперів у цілому або інших ринках чи сферах цивільного оборо-

ту речей, прав, дій. Зокрема, предметом моніторингу є тіньові або псевдолегальні відносини та різноманітні ризики, пов'язані в будь-якому з наведених вище сегментів цивільного обороту речей, прав, дій [3]. Таким чином, моніторингу можуть бути піддані будь-які сегменти цивільного обороту, у тому числі фінансово-господарські ринки, притаманні їм різноманітні ризики та тіньові відносини. Наприклад, моніторингу можуть бути піддані як окремі операції, так і економічні процеси, система інфраструктури детінізації економіки, що складається з підсистем економічної безпеки та управління ризиками на тому чи іншому сегменті економічних відносин для встановлення наявності тих чи інших ризиків, зокрема і ризиків криміногенного характеру та тіньових процесів, притаманних на конкретному й суміжних з ним сегментах ринку.

Рушійним фактором змін і саморегулюючим відтворенням криміногенного сектора тіньової економіки є, з одного боку, об'єктивні економічні й організаційно-правові причини, що виштовхують підприємництво в тінь, з другого – присутні тут і корисливі мотиви, такі як жага наживи, збагачення, накопичення первісного капіталу в будь-який спосіб. Способи або технологічна процедура тіньового капіталообігу, його змін залежить, насамперед, від виду і внутрішніх особливостей технологічного змісту того чи іншого фінансово-господарського інструменту, які відображаються в економічній моделі та правовій конструкції норм, що регулюють той чи інший сегмент фінансово-господарських відносин. Розроблення та створення ефективної організаційно-правової інфраструктури щодо превентивної протидії тіньовим процесам повинно здійснюватися саме з урахуванням технологічних особливостей конкретних фінансових інструментів, їх економіко-правової конструкції, що залежить від змісту конкретного сегмента фінансово-господарських відносин [5].

Отже, економіко-кримінологічному моніторингу мають бути піддані в основному діяння, що здійснюються в господарській сфері, і деякі види посягань на власність (шахрайство, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним через зловживання посадовим становищем), а також контрабанда, порушення правил щодо валютних операцій, приховування валютної виручки та ін. Вищевикладене дає підстави для розроблення економіко-кримінологічних критеріїв вирішення проблеми поняття і суті економічних злочинів, виходячи з того, що [3]:

- їх об'єктом є економічні відносини, відносини власності всіх форм, відносини господарювання (підприємництва) всіх видів діяльності;

- предметом посягання є майно різних видів (грошові, валютні кошти, цінні папери, матеріальні цінності), предмети, виготовлення яких на підставі закону є монополією держави або вимагає дозволу;

- вони здійснюються у сфері економічних відносин через ненасильницькі дії або дії насильницького характеру, але здійснених у зв'язку із задоволенням злочинного економічного інтересу (протидія законній підприємницькій діяльності, змова про штучне маніпулювання цінами, примушення у сфері цивільно-правових зобов'язань);

- їх суспільно небезпечні наслідки — це матеріальний або моральний збиток, підірив ділової репутації суб'єктів господарювання (підприємців) і законних інтересів споживачів;

- їх суб'єктами [2] можуть бути в певних випадках посадові, матеріально відповідальні особи, інші працівники державного і приватного економічного сектора, приватні особи;

- потерпілими стають фізичні та юридичні особи, що зазнали матеріального або морального збитку, відчували підірив ділової репутації;

- мотив характеризується корисливою спрямованістю (з вираженою або прямо не вираженою корисливою мотивацією — приховування падіння ділової репутації, розголошування комерційної таємниці з мотивів помсти та ін.);

– їх мета зводиться до досягнення злочинного результату, що дестабілізує економічні відносини в конкретних ситуаціях.

Таким чином, сутність економіко-кримінологічного моніторингу полягає в тому, що він є різнорівневою конкретно-науковою методологією пізнання і призупинення розвитку тіньової економіки. При цьому, виконуючи орієнтовну, управлінську, регулятивну, перетворювальну, а в цілому методологічну роль чи функцію [1], економіко-кримінологічний моніторинг є конкретно-науковою системою знань чи спеціально-науковою методологією про організаційно-управлінські, технічні, інформаційно-технологічні, економічні й правові методи та притаманні їм методики і технічні прийоми:

– пізнання тіньової економіки та організованої злочинності як феномену в цілому, так і його різнорівневих джерел [7];

– локалізації різноманітних наведених вище та інших джерел тіньової економіки (через застосування методів і методик «профілактики», «попередження», «виявлення» і «розкриття» конкретних тіньових діянь);

– створення економічних передумов організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки як на макрорівні – щодо тіньової економіки в цілому, так і на мікрорівні – у розрізі її конкретних джерел.

Разом з тим макрорівневий, базовий рівень економіко-кримінологічного моніторингу дає нам перший рівень уявлення про загальнотеоретичні засади й можливості цієї конкретно-наукової методології. Це, безумовно, не менш важливо, оскільки запропонована підсистема знань – місток між вищими фундаментальними рівнями методологічного пізнання: філософською, загально- і конкретно-науковими методологіями, від яких ми маємо відштовхнутися при розробленні підсистеми економіко-кримінологічних і організаційно-управлінських та правових знань, а від них – до різних рівнів економіко-кримінологічного моніторингу.

Через з'ясування структури базового рівня економіко-кримінологічного моніторингу разом з ученням про «складові елементи тіньової економіки та організованої злочинності», «причинність» і «детермінацію», інші складові елементи предмета теорії детінізації економіки [4] ми отримуємо комплексну систему методологічних знань про «процеси пізнання сутності тіньової економіки та організованої злочинності», «принципи, засоби і методи створення економічних передумов, побудови організаційно-правової інфраструктури детінізації економічних відносин».

Використовуючи економіко-кримінологічний моніторинг як систему знань про об'єкт, предмет і методи пізнання, схематично економіко-кримінологічний моніторинг можна позначити у межах елементів предмета такої інтегративно-синтезуючої складової теорії нейтралізації економічних загроз, подолання організованої злочинності та детінізації економіки, як економічної кримінології – об'єктно-технічного складу; суб'єктного та причинного комплексу, а також системи знань про методи локалізації тіньових проявів і побудови організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки [3].

Висновки і пропозиції. Слід зазначити, що в основі економіко-кримінологічного моніторингу лежить вчення про організаційно-управлінські, фінансово-правові, кримінологічні, технічні, інформаційно-технологічні підсистеми визначення, фіксації і усунення причин тінізації. Наприклад, зміни економічної моделі чинної системи оподаткування, кредитної, монетарної і зовнішньоекономічної політики держави, що може пригнічувати виробничі процеси і капіталооборот, процеси економічного відтворення, а відповідно, виштовхує підприємницьку діяльність у тінь. Скажімо, інфраструктура усунення причин тінізації має будуватись як постійно діючий функціональний механізм визначення й усунення прорахунків у сфері управління, розбіжностей і порушень

принципів рівноваги між платоспроможністю платників податків і сумарним податковим тиском, інших суперечностей, які призводять до тінізації відносин, неефективної преравностосовчої практики, правових колізій («війни законів»).

Таким чином, економіко-кримінологічний моніторинг є досить ефективним засобом для досліджування зміни в економічних відносинах між резидентами та необхідним інструментом у процесі детінізації економіки.

Список використаних джерел

1. Дрьомін В. М. Терористичні форми організованої злочинності / В. М. Дрьомін // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції з проблем боротьби з організованою злочинністю в регіоні (Центр вивчення організованої злочинності при Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого). – Харків, 2000.
2. Організована злочинність, її особливості і небезпека для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bezreferata.com/ukr/r6663_0/Organizovana_zlochinnist_yy_osoblivosti_i_nebezpeka_dlja_biznesu.html.
3. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В. М. Попович, – Ірпінь: Академія держ. податк. служби України, 2001.
4. Попович В. М. Організаційно-правові основи боротьби зі злочинністю у сфері фінансово-кредитної діяльності / В.М. Попович // Організаційно-правові проблеми економічної безпеки України: матеріали науково-практичної конференції. – Львів: Інститут внутрішніх справ УАВС, 1995.
5. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології / В. М. Попович. – К.: Правові джерела, 1998.
6. Предборський В. А. Економічна безпека держави / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005.
7. Протидія відмиванню «брудних коштів та фінансування тероризму: громадська підтримка та контроль: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20 черв. 2003). – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003.